

Érték, sikerélmény, veszélytudat – A népfőiskolai mozgalomról*

Több, mint négy és fél évtizedes népművelői gyakorlat, 25 esztendősi népfőiskolai szervezőmunka és sok-sok munkatárs tapasztalatait és az ebből alkotott cselekvési programot, jövőképet sűríttem, rögzíttem az előadásra megadott időkeretben.

Három alapmondat és három kulcsszó, ez lesz mondandóm vázlata. Az első közismert mondat: Rombolni könnyebb, mint építeni. A második: Makovecz Imre nem csak térben, de lélekben is közösségi tereket épített. A harmadik: Ember nélkül semmi nem lehetséges, intézmény nélkül semmi nem tartós.

A kulcsszavak pedig: érték, sikerélmény, veszélytudat.

Nos, haladjunk visszafelé: veszélytudat.

A népfőiskolának több jó vagy elfogadható meghatározását ismerem, ezt megfogalmazni magam is többször próbáltam, de Sári Mihály találó, egyszerű foglalatánál jobbat nem tudok. Idézem: „A népfőiskolák hazánkban más talajokon gyökereznek, mint Dániában vagy más országokban, azonban minden országban van egy közös vonásuk: akkor bukkannak föl, szület-

nek meg, amikor az ország, a nép sorsa, kultúrája, jövője veszélybe kerül.”

Sári Mihály meghatározásában tehát a lényeg: a népfőiskolák létrejöttét és azok eszmei alapjait mindig a korkövetelmények szabályozzák és olyan szellemi törekvések, mozgalmak, teljesítmények alapozzák meg, amelyek az „itt és most” elve szerint, de történelmi összefüggésekben keresnek válaszokat a közösség életének döntő kérdéseire. Az elmúlt 250 esztendőben részben ez érvényes Tessedik Sámuel szarvasi iskolájára, és érvényes báró Wesselényi Miklós székelyföldi, makfalvi kollégiumára, amely már a reformkori szellemiség jegyében, Vörösmarty nemzethalál látomásának veszélytudatával szerveződött. A nemzethalál iszonyú vízióját Trianon égeti a magyar lélekbe, a veszélytudat ekkor lesz majd minden népréteg, a társadalom közel egészének riadóztató élménye.

A trianoni békediktátum, országunk megcsonkítása, népünk lelkiállapota és a társadalmi bajok együttesen sürgetve követelték az új válaszokat és megoldásokat, mégpedig azzal a legfontosabb feladattal, hogy a nép végre a po-

litikai nemzet részévé és sorsának alakítójává váljék. Kimondva, vagy kimondatlanul ennek a célnak a jegyében születtek mozgalmak, társaságok, olvasóköri, különféle kulturális egyesületek, világi és egyházi népfőiskolai kezdeményezések, többségük nem csak kulturális, de társadalomkritikai, politikai indíttatással is. Ám elsődleges feladat a magyar társadalmi valóság megismerése – elsősorban a magyar vidék, a korabeli paraszt-társadalom tényleges helyzetének a feltárása – és széleskörű megismertetése volt. Ennek jegyében született a Bartha Miklós Társaság és annak kiáltványa „Ki a faluba!” címmel, Fábián Dániel és József Attila szerkesztésében, majd a harmincas évek elejétől induló népi mozgalom, amely rövid időn belül a korszak vezető szellemi mozgalma lett, s egyben jelentős vonzásköre paraszti, értelmiségi, közép-osztálybéli tömegeknek.

Klebelsberg Kuno már a Horthy-korszak elején, 1922-ben a felnőttképzés elfogadott intézményeivé tette a népfőiskolákat. Sorra alakultak a mezőgazdasági ismereteket, a selyemhernyó tenyésztést, a szabást, varrást, hímzést megtanító, és mindemellett a keresztény

* Lezsák Sándor előadása elhangzott Budapesten, az Országházban, a Nemzeti Művelődési Intézet: Nemzeti kultúra – társadalom, gazdaság, jólét című szakmai konferenciáján, 2016. január 12-én.

gondolkodást és a mértékletes életvitelt tudatosító népfőiskolák. A húszas évek végén már mintegy hetven népfőiskola működött az országban. A harmincas években jelentős szerepet játszottak a kisbirtokosok áruértékesítő szövetkezeteinek megteremtésében, és ez az időszak fedezi föl és ragyogtatja újra a magyarság évezredes kincseit, hagyományait, élő művészetét.

A harmincas évek végén megjelentetett „Népfőiskolai Útmutató”-ból egy idézettel tudom érzékelteni, hogy az akkori szervezők, köztük Benda Kálmán – egyes szám első személyben megszólalva – a népfőiskolák tevékenységére a magyar sorsproblémák összességének szemszögéből, mint az egyik lehetséges orvosló eszközre tekintettek, azaz: „Nem is csak a népfőiskolát nézem. Szemem előtt az egész magyar népművelés van. Ebbe próbálom beleépíteni a népfőiskola célkitűzését, és munkáját is.”

A világháború rablógyilkos pusztításait követően a kommunista vezetés nem tűrhette a keresztény szemléletű népfőiskolák tevékenységét. 1946-ban a katolikus népfőiskolákat, két esztendő múlva pedig valamennyi népfőiskolát betiltottak, vagyonukat államosították, vezetőiket üldözték. A szellemi vagyon, a népfőiskolai gondolat hazai száműzetésben próbált hatással lenni a kommunista, keresztényellenes pártirányítás által vezérelt népművelés, közművelődés területére.

1951-ben az országban működő 2500 kultúrotthonnak, művelődési háznak csak néhány százaléka volt újonnan épített intézmény, mert ezek az épületek szinte mind az egyházaktól, a betiltott ipartestületektől, gazdaköröktől, helytörténeti, kulturális és karitatív egyesületektől, népfőiskoláktól, olvasóköröktől és kluboktól, és kis hányadukban az „osztályidegen”-nek minősített arisztokratáktól, értelmiségiek-

től elkobzott ingatlanokból álltak. A szovjet megszállás évtizedeiben a népfőiskolai gondolat, gyakorlat, mint bűvópatak volt jelen a hetvenes, nyolcvanas években és a Haza-fias Népfőiskola keretén belül is erősített helytörténeti kezdeményezéseket, közösségeket, helyi klubokat, kertbarátokat, olvasóköröket, művészeti mozgalmakat.

1990 után, az első szabad választásokat követően súlyos veszteségeket szenvedett el a kultúrát és művelődést szolgáló intézményhálózat. Bezártak mintegy félezer vállalati művelődési házat, több száz szakszervezeti művelődési otthont, közel ezer mozit és filmszínházat, amelyek nagy része – főként a falvakban – közművelődési feladatokat is ellátott.

Ezt megelőzően 1987 őszén, a lakiteleki sátorban Nagy László költőt idéztem: „A torkon vágott forradalmak pirosát és gyászát viseljük belül.” A kilencvenes évek közepén Nagy László gondolatát így módosítottam: „A torkon vágott rendszerváltás pirosát és gyászát viseljük belül.”

A közművelődés leépülésének eme időszakában elevenedett föl kényszerpihenőjéből a népfőiskolai gondolat, és alakultak meg újra a népfőiskolák. Feleséggemmel, munkatársaimmal ekkor, 1990 telén kezdtük el szervezni a Lakiteleki Népfőiskolát.

Már a kezdetkor alapvető feladatomból és célomból volt, hogy föl kutassam, megtaláljam azokat a településeket, személyiségeket, ahol, és akik a minden területen bomlasztó és pusztító és züllesztő erkölcsi, gazdasági válság ellenére és ellenében is képesek életerős kisebb-nagyobb közösséget szervezni, megtartani, szemléletet formálni, egymást erősíteni, gazdagítani. A Lakiteleki Népfőiskola kollégiumai, elsősorban a Klebelsberg Kollégium, a Karácsony Sándor Kollégium, a nyári szabadegyetemek munkája élményforrás volt, és bi-

zonyította, hogy a bűvópatakokból felszínre tört a népfőiskolai gondolat és korszerű formában képes közösségi tereket létrehozni, akár önellátó falvakat is működtetni. Rendkívüli személyiségek munkássága bontakozott ki az elmúlt két és fél évtizedben. Hétköznapi küzdelmük történetének lényege, hogy a valóság jegyesei, akik az észszerűség, az empátia, a gyakorlati érzék biztonságával úgy alakították környezetüket, hogy a közösség jutalma a lélekben is gazdagító *síkerélmény*.

Még a kilencvenes évek elején szerveztük meg a Lakiteleki Népfőiskolán az első Hungarikum-konferenciát. A törvényt előkészítő folyamat részeként Bács-Kiskun megyében a tíz kistérségben *értékfeltáró* kiállításokat, összejöveteleket szerveztünk. Többek között e tapasztalatok segítségével jutottunk el képviselőtársaimmal az országgyűlési határozathoz, és 2012-ben a nagy többség által megszavazott törvényhez. A magyar nemzeti értékekről és hungarikumokról szóló törvény berendezi az országot, a magyarság kirakatát világszerte ismert és elismert magyar csúcsteljesítményekkel, de ez a törvény a helyi értékek föltárását, bemutatását is szorgalmazza. A helyi értéktáraknak pedig közösségalkotó, fejlesztő lehetősége van, hiszen értéket hordozó emberek, személyiségek kapnak erősítő balzsamot, sikerélményt, megújuló lehetőséget. Így válhat az értékelvű népfőiskola a közösségi művelődés egyik bázisává. A Duna-Tisza közti falvakat, tanyavilágot fölmérő kutatások után ma már külhoni értékfeltáró kollégiumokat szervezünk a Muravidéken, Apatin és Zenta környékén, Kárpátalján, a partiumi Hegyköz településein és Moldvában, Bákó környékén a csángó magyar településeken. Ebben a tudományos kutatómunkában több száz egyetemista, főiskolás és szakember vesz részt. További tizenegy külhoni

kollégiumot készítünk elő: Érmelék, Kalotaszeg, Alcsík, Felcsík, Gyimesi csángó falvak, Aranyosszék, Háromszék négy kollégiuma, valamint Csallóköz, Garam-vidék, Kassa környéke és a Várvidék. Az elszakított területeket föltérképező, értékfőtáró kollégiumok fél esztendő terep-, és műhelymunkával, DVD-melléklettel ellátott könyvet szerkesztenek. Az első kötet, Dravasög és Szlavónia magyar értékei címmel a Lakiteleki Antológia Kiadónál Lábadai Károly professzor szakmai irányításával jelent meg.

Mindez csak egy része a Lakiteleki Népfőiskola működő programjainak, az összehangolt munkához mindenkor meg kell találnunk a megfelelő személyiségeket, azt talán túlzás volna állítani, hogy küzdünk a bőség zavarával, de jóval többen jelentkeznek programjainkra, mint amit sokan feltételeznek.

Ember nélkül semmi nem lehetséges, intézmény nélkül semmi nem tartós. A népfőiskolai mozgalmat az észszerűség határán belül intézményesíteni szükséges.

A legendás Beke Pál szellemiségével Závogyán Magdolnáék által újjászervezett Nemzeti Művelődési Intézet és a Lakiteleki Népfőiskola együttműködése az elmúlt években megalapozta a népfőiskolai hálózat stratégiai kereteit.

Az a szemlélet, az a nemzeti és népi elkötelezettség, erkölcsi vállalkozás és társadalmat javító szándék, amely a két világháború közötti népi mozgalom résztvevőit jellemezte, mindmáig alapját szolgáltatja azoknak a népfőiskolai, közművelődési törekvéseknek, amelyek európai létünk és a Kárpát-medencei magyarság sorskérdéseire keresik az adott korszak szerint lehetséges válaszokat.

A népfőiskolák hálózata – az egész Kárpát-medencére kiterjesztve – nem csak a magyarság reális helyzetképeinek, de nemzeti öntudatának és összetartozásának

tudatához, jobb közérzetéhez is pótolhatatlan közösségsszervező erővel járulhat hozzá.

Igen, *Makovecz Imre nem csak térben, de lélekben is közösségi tereket épített.* A népfőiskolák nem csak intézményhálózat kell, hogy legyen, de lélekben is közösségi tereket hoznak létre. A történelmi hazában, a Kárpát-medencében a magyar közösségi, nemzetközösségi teret és olyan nemzetek, népek közötti tereket, kapcsolatokat is, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy az egészséges veszélytudat ösztönző erejével képesek az öszszefogásra, akár egy fenyegető migránsáradat ellenében is.

Másfél éve készült el A hazai népfőiskolai mozgalom megújításának és a Kárpát-medencei népfőiskolai hálózat kialakításának programja. A Miniszterelnökség, az Emberi Erőforrások Minisztériuma, a Vidékfejlesztési Minisztérium és a Nemzeti Művelődési Intézet ösztönző támogatásával elkészült és elfogadott közel 200 oldalas tanulmány ismerteti a népfőiskolai gondolat hazai gyökereit, klasszikus korszakát, az európai hagyományokat és a mai gyakorlatot. A tanulmány röviden jellemzi a mai magyar társadalom állapotát, a hazai felnőttképzési rendszert, majd bemutatja a lakiteleki műhely arculatát, a programkínálatot, az újjáéledő mozgalom érdekében végzett munkát, az épülő kapcsolatrendszerrel, a helyi, a járási és a térségi népfőiskolák tervezett kereteit, programjait, az adott térségre gyakorolt hatását, szervező feladatait.

A gazdagon illusztrált és adatolt tanulmány SWOT analízis keretében a vidéki hálózat népfőiskolái közül elemzi a vasvári, a túristvándi, a bajai, a bácskerteszi, a kötegyáni és a nagykatái szerveződő népfőiskolákat, stratégiai céljait, lehetőségeit.

A tanulmány népfőiskolai jövőképet, stratégiai célokat, képzési

irányokat, programcsomagokat is megfogalmaz, valamint ismerteti a Kárpát-medencei Hálózat kiépítésének módszertanát, gyakorlati lépéseit, az új hálózati helyszínek kiválasztását, az infrastruktúrafejlesztés koncepció szintű terveinek elkészítését, költségvetését. Végezetül a tanulmány az elérendő jövőkép érdekében meghatározza az átfogó célokat, és az elvárt eredményeket, a Kárpát-medencei népfőiskolák rendszerének hosszabb távon jelentkező társadalmi hatását. Ez utóbbit pontokba szedve idézem: „Korszerű nemzeti önismeret – tehetség gondozás – egyéni, és közösségi sikerélmények – vonzó közéleti és politikai stílus megerősödése – hitéleti élmények és karitatív képességek fejlesztése – a szegény sorsú családok gyermekeinek iskoláztatása – hagyományörző attitűd erősödése – szellemi, gondolkodási igényesség, az élet-hosszig tartó tanulás képességének elmélyítése – a térségi szerveződés új, helyi erőket mozgósító bázisai jönnek létre.

Ez a programalkotó tanulmány alapja a Nemzeti Művelődési Intézetel történő együttműködésnek. Az Intézet kitűnően megszervezett és működtetett országos hálózata, kulturális, közmunka programja, a közösségi művelődés új formáival, a közösségképző, a helyi közösségi életet újjászervező szakmai ismereteivel teheti teljessé a Lakiteleki Népfőiskola törekvéseit.

Politikai, történelmi ritmusérzék kell ahhoz, hogy mikor kell és szükséges nemzeti ügy érdekében dönteni. Itt, az ország házában ne tűnjön túlzásnak az a ténymegállapítás, hogy kegyelmi állapotban élünk, a nemzeti megújulás alkotó feszültségében.

Rombolni mindig könnyebb, mint építeni. Mi, a Lakiteleki Népfőiskola a Nemzeti Művelődési Intézetel együtt építünk, építkezünk. Az építkezéshez pedig minden adott. Van Alaptörvényünk, és az

ebből eredeztethető nemzeti érdekvédelem, gazdasági és szellemi honvédelem, megújuló családtámogatási rendszer, Erzsébet program, formálódó Kincsem Nemzeti Lovasprogramunk és A magyar értékek védelméről és a hungarikumokról szóló törvényünk.

Újra felidézem a két világháború között, a harmincas évek végén megjelentetett „Népfőiskolai Útmutató” egy gondolatát. A szöveg egyes szám első személyben íródott, s ez most kapóra jön, mert így könnyebb azonosulnom Benda Kálmánnal: *„Nem is csak a népfőiskolát nézem. Szemem előtt az egész magyar népművelés van. Ebbe próbálom beleépíteni a népfőiskola célkitűzését, és munkáját is.”*

Ma is ez a feladatunk, és ez nem kevés.

A Lakitelek Népfőiskola életének és vezetésének értékelésére ajánlott olvasmány a 18.5. (2013. október) Szín – Közösségi Művelődésben megjelent Páros beszélgetés Lezsák Sándorral és Lezsák Sándorné Sütő Gabriellával című írás.

Tényanyag a külhoni értéktárhoz

A Lakiteleki Népfőiskolán a kezdetek óta, a kilencvenes évek elejétől szervezünk a Kárpát-medencei magyar értékeket feltáró összejöveteleket, kollégiumokat, konferenciákat.

Az Országgyűlés 2012 tavaszán fogadta el a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló törvényt, amely szerint a nemzeti értékek azonosítása, rendszerezése és védelme egy többszörösen összetett, alulról felfelé építkező rendszerben az ún. Magyar Nemzeti Értékek piramisában történik. Az értékek felkutatása, azonosítása és gyűjtése a településeken kezdődik, hiszen a helyi értékeket a helyiek ismerik a legjobban. A helytörténészek, muzeológusok, néprajzosok, pedagógusok, szakemberek, lokálpatrióták sok helyen már el is készítették a helyi értékek listáját, amely folyamatosan bővíthető. A települési értéktárak mintájára alkotják majd meg a megyei és tájegységi értéktárakat az önkormányzatok, a Magyar Értéktárat pedig a helyi, ágazati és külhoni értéktárak összesítése során a Hungarikum Bizottság állítja össze.

A Magyar Értéktárban nyilvántartott egyes, megkülönböztetésre, kiemelésre méltó, a magyarságra jellemző tulajdonságával, egyediségével, különlegességével és minőségével a magyarság csúcsteljesítményének számító nemzeti értékeket a törvényben nevesített Hungarikum Bizottság hivatott, egyedi értékelés eredményeként, hungarikummá minősíteni.

A külhoni magyar értéktár bővítését segíti a Lakiteleki Népfőiskola értékfeltáró programja. Ennek keretében szerveztük meg – a Pallas Athene Domus Concordiae Alapítvány támogatásával – a külhoni Kollégiumokat, helyi szakmai vezetővel és a Lakiteleki Népfőiskola részéről technikai szervezővel. A két alkalommal, tavasszal és ősszel végzett helyszíni kutatómunkák anyagának feldolgozását kiadványok és végül kötetek tartalmazzák.

Az értékfeltáró terepmunkában a helyi segítők mellett egyetemek, főiskolák hallgatói, tanárai vettek részt. Lelkiismeretes munkájukat ezúton is köszönöm. Ők készítik a kutatás alapján sorra kerülő konferenciát és kiállítást, ahol bemutatjuk a magyarlakta települések általuk gyűjtött értékeit. Ezzel a munkával járulunk hozzá a külhoni értéktárak bővítéséhez.

A Miniszterelnökség, az Emberi Erőforrások Minisztériuma, a Pallas Athene Domus Concordiae Alapítvány, a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. és a Hungarikum Bizottság támogatásával a Lakiteleki Népfőiskola szervezésében Drávaszög és Szlavónia térségében egy, Kárpátalján négy kollégium munkáját fejeztük be. 2016 nyaráig a Zenta Kollégium mellett Muravidék, Nyugat-Bácska, Hegyköz, Moldva magyar lakta részein, Garam mente, Komárom és Órvidék területén dolgoztak kutatóink. 2016 őszén ezeken felül Gyimes magyar lakta részeinek és Torockó-Aranyosszék térségeinek értékfeltáró munkáját indítjuk el.

Lezsák Sándor
a Lakiteleki Népfőiskola vezetője,
a Hungarikum Bizottság tagja